

cyberfeminizam

[ver 1.0]

uredio: Igor Marković

Objavlivanje ove knjige
financijski je pomogao

KULTUR
Kontakt
USTRICA

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
UDK 316.66-055.2:004>082)

CYBERFEMINIZAM ; (ver 1.0) / uredio
Igor Marković ; <prijevod Rada Borić... et
al.> . - Zagreb : Centar za ženske studije,
1999. - 220 str. ; 24 cm

Bibliografija: str. 201-206.

ISBN 953-97414-2-4

I. Marković, Igor
990527028

ISBN 953-97414-2-4

Centar za ženske studije
ZAGREB

vornici

- VNS Matrix: A cyberfeminist manifesto for the 21st Century
<http://sysx.apana.org.au/artists/vns/manifesto.html>
- RosieX: Interview with Sadie Plant
Geekgirl(tm) No. 1, <http://www.geekgirl.com.au>
- Rosi Braidotti: Cyberfeminism with a difference
http://www.let.ruu.nl/womens_studies/rosi/braidotti.html
- Nancy Paterson: Cyberfeminism
<http://www.bccc.com/nancy>
- Allucquère Rosanne Stone: Will the Real body, stand up, Please
Benedikt (ed.): *Cyberspace: First Steps*, Cambridge MA, MIT Press, 1991
- Nancy Kaplan and Eva Farrell: Weavers of Webs: A Portrait of Young Women on the Net
Electronic Journal of Virtual Culture, Volume 2, Number 3, 1994
- Anne Balsamo: Feminism for the Incurably Informed
Balsamo: *Technologies of the Gendered Body: Reading Cyborg Women*, Durham NC, Duke University Press, 1995
- Verena Kuni: The Future is Femail
Sollfrank (ed.): *First Cyberfeminist International*, obn, Hamburg, 1998
- Elizabeth Wilding: Where is Feminism in Cyberfeminism
mparadoxa #3, London, 1998
- Kay Schaffer: The Contested Zone: Cybernetics, Feminism and Representation
O'Farrell and Valone (eds.): *Virtual Gender*, University of Michigan Press, 1999
- Stephane Bosma: Interview with Alla Mitrofanova and Olga Suslova
Nettime list, owner-nettime-l@Desk.nl (15 Jun. 1996)
- Alla Mitrofanova: Looking for "Information", "Subject" and "Body" from the Metaphysics of the Present
Sollfrank (ed.): *First Cyberfeminist International*, obn, Hamburg, 1998
- Olga Suslova: Body without Body
lecture at Cyberfem Conference, St.Petersburg, 1998.
- Yvonne Bruckman: Gender Swapping on the Internet
Proceedings of INET 93., The Internet Society, 1993
- Janifer Brayton: Women's Love/Hate Relationship with the Internet
<http://www.unb.ca/web/PAR-L/win/essay.htm>

svyright na sve tekstove zadržavaju autorice

Sadržaj

Predgovor	11
Igor Marković Uvod: Zašto cyberfeminizam?	13
VNS Matrix: Cyberfeministički manifest za 21. stoljeće	19
RosieX: Intervju s dr. Sadie Plant	21
Rosi Braidotti: Cyberfeminizam s razlikom	25
Nancy Paterson: Cyberfeminizam	43
Nancy Kaplan-Eva Farrell: Tkalje mreža: portret mladih žena na Netu	49
Anne Balsamo: Feminizam za neizlječivo informirane	69
Allucquère Rosanne Stone: Neka stvarno tijelo ustane, molim!	99
Kay Schaffer: Sporna zona: kibernetika, feminizam i reprezentacija	121

Verena Kuni:		
Budućnost je fe-mail		131
Faith Wilding:		
Gdje je feminizam u cyberfeminizmu?		147
odatak: 100 antiteza		
Josephine Bosma:		
Intervju s Allom Mitrofanovom i Olgom Suslovom		161
Alla Mitrofanova:		
Potruga za "informacijom", "subjektom" i "tijelom", od metafizike do sadašnjosti (Cyberfeministička perspektiva)		169
Olga Suslova:		
Tijelo bez tijela		177
Amy S. Bruckman:		
Zamjena roda na Internetu		183
Jennifer Brayton:		
Ženski volim/mrzim odnos prema Internetu		193
Off-line bibliografija		203
Odabrana bibliografija on-line tekstova		205
Bilješke o autori(ca)ma		209
Pojmovnik		215

Zahvale

Najljepši ali i najnezahvalniji dio posla svakako je pobrojati sve one koji i omogućili bolno porađanje ove knjižice, no knjige se jednim dijelom stvaraju i za slatko-gorkog posla. Prijatelji/ce, drugari/ce, i članice obitelji godinama su mi pružili kritiku, savjete i podršku.

Najveća zahvala, ipak, ide Radi Borić za prijateljstvo i drugarstvo koje nije osvijetla, koje je bilo s vremena na vrijeme naporno (uglavnom s moje strane), kraj uobičajeno u današnjem svijetu, nekima možda i sumnjivo, ali *precious* ne samo ovaj zbornik pojavi, već i u mnogim drugim, banalnim i manje banalnim problemima i pitanjima. Posebno to vrijedi za gotovo beskonačnu mail prepisku koja će nas jednog dana objelodanimo proslaviti, ali i za sate i dane razgovora o identitetima, turama moći, (cyber)feminizmima, ženama (i Ženama), muškarcima, ženoškim i rodskim studijima, poeziji, (ne)akademizmu, kulinarnstvu i još mnogo.

Intimna, duboka i iskrena zahvala ide dvjema ženama koje su odigrale nezamislivo ulogu pomažući mi, uglavnom nesvjesno, da ponovno otkrijem značenje unutrašnjih poriva, smisla, razloga i pjesama o biserju, iako nisu direktno sudjelovale u stvaranju ovog zbornika. Meri jer je dala impuls za početak, Tei jer je bila neophodan poticaj za završavanje. Bez njih veliko je pitanje da li bi iz moćvara mojih unutrašnjih strahova, uspona i padova knjiga uopće isplivala.

Velika zahvala ide i sve autorice u zborniku koje ne samo da su promptno prihvatile na objavljivanje svojih tekstova bez ikakve naknade, već su više nego lijepim riječima dale dodatnu energiju u najranijoj fazi projekta, a posebno Jenn Brayton koja je dala i prvu recenziju. Naravno, ne smijem zaboraviti niti prevoditeljice i prevoditelje koliko je nepristojno ikoga izdvajati, jer su svi obavili posao profesionalno i koristan, a ipak hvala Goranu Vujasinoviću na brzom i jeftinom ;) prevodenju u kojemu smo proveli vremena i za nekoliko večeri ispunjenih pivom i idealima.

Renati Risek jer je uobličila knjigu u nezamislivo kratkom roku.

Biljani Kašić i Željki Jelavić jer su me, ničim izazvane, prihvatile kao svoju. I posebno jer je 'prekršila' statut Ženskih studija i dozvolila mi da održim seminar, pak na beskrajnoj energiji i strpljenju koje je pokazala u završnih nekoliko (tje)danima posebno jer joj je prešlo u naviku da me zove "draga".

uškarci klize iz te definicije identiteta, kako postaju ženskiji, sumnjam da će žene rati gdje jesu... I one će se pokrenuti.

ieX: Oh, oh, da li žene postaju više muškaraste?

die: Apsolutno ne! Muškarci samo efektivno hvataju priključak. Žene će također stati ženskije – iako za sada nemamo pojma što bi to moglo značiti. Eksperimentirat no s tim: otkrit ćemo to.

ieX: Koje uloge će muškarci stvoriti iskušavajući ženske personae?

die: Stoji li opasnost od perpetuiranja određenih opresivnih uloga?

ie: Da, svakako da postoji opasnost u tome. Muškarci mogu igrati te uloge, ali mnogo žena će igrati do sada nevidene, uloge bez presedana.

ieX: Slažete li se s Donnom Haraway da je tehnologija

tonosna igra?

ie: Samo za bijele dečke.

preveo: Igor Marković

Cyberfeminizam s razlikom

Rosi Braidotti

Uvod: postmoderna

"Grad danas obiluje neuklopljenim komponentama, ubrzanim česticama, nešto se otkočilo, nešto migolji, petlja, vrti se prema rubu svoje brazde. Nešto mora popustiti i nije sigurno. Moraš biti oprezan. Jer više nema sigurnosti u našem životu."

Martin Amis: Einstein's Monsters ¹

U ovom članku najprije ću postaviti pitanje cybertijela u okviru postmoderne, naglasivši paradoks utjelovljenja. Potom ću izvesti nekoliko varijacija na temu cyberfeminizma, posvuda ističući pitanje spolne razlike. Suprotno žargonom opterećenoj upotrebi tog termina, smatram da postmoderna označava posebnu povijesnu situaciju postindustrijskih društava nakon pada modernističkih nada i figura. Simptomatičan za te promjene je urbani prostor, posebno u središtu grada, koji je očišćen i preoblikovan postindustrijskim zgradama od metala i pleksiglasa, ali to je samo lak koji prekriva truljenje industrijskog prostora koje znači smrt modernističkog sna o urbanom civilnom društvu. To je ponajprije, ali ne isključivo, problem zapadnog svijeta. Jasna značajka postmoderne jest zapravo transnacionalna priroda njegove ekonomije u doba opadanja nacionalne države. Radi se o etničkom miješanju u kolanje svjetske migracije: beskrajn proces hibridizacije u doba sve jačeg rasizma i ksenofobije na Zapadu.²

Postmoderna se odnosi i na jak impuls prema "treće-svjetizaciji" "prvoga" svijeta, uz neprekidnu eksploataciju "trećeg" svijeta. Odnosi se i na pad onoga što smo nazivali

“drugi svijet”, komunističkog bloka, te ponovnu pojavu procesa “balkanizacije” cijelog istočnoevropskog bloka. Odnosi se i na opadanje legalne ekonomije i uspon kriminala i ilegalnosti kao faktora. To je ono što Deleuze i Guattari zovu “kapital kao kokain”. To je dokaz stupnja razvoja u kojemu kasni kapitalizam nema teleološku svrhu, nema određeni smjer, ništa osim brutalnosti samoodržavanja.

Na kraju, ali ne najmanje važno, postmoderna se odnosi na nov i perverzno plodan savez tehnologije i kulture. Tehnologija se razvila iz panoptičkog uređaja koji je Foucault analizirao pojmovima nadziranja i kažnjavanja u mnogo složeniji uređaj, koji Donna Haraway opisuje pojmovima “informatike dominacije”. Pristup pitanju tehnologije u postmoderni stoga zahtijeva pomak u perspektivi. Daleko od toga da se doima antitetičnim prema ljudskom organizmu i sklopu vrijednosti, tehnološki faktor mora se vidjeti kao koekstenzivan i isprepleten s ljudskim. To uzajamno prožimanje čini nužnim govoriti o tehnologiji kao materijalnom i simboličkom aparatu, tj. semiotičkom i društvenom agentu, uz ostale.

Taj pomak perspektive, koji sam analizirala drugdje³ kao odmak od tehnofobije prema više tehnofilskom pristupu, također redefinira uvjete odnosa između tehnologije i umjetnosti. Dok se one u tradicionalnom humanističkom okviru mogu doimati kao suprotnosti, u postmoderni su mnogo više isprepletene.

Na svim poljima, ali posebno u informatičkoj tehnologiji, strogo odvajanje između tehničkog i kreativnog zapravo je postalo suvišno zbog digitalnih slika i vještina koje zahtijeva dizajn uz pomoć kompjutera. Novi savez između prethodno odvojenih područja tehničkog i umjetničkog označava suvremenu verziju posthumanističke rekonstrukcije tehnokulture čija estetika je jednaka njezinoj tehnološkoj usavršenosti.

Sve to kazuje da se želim distancirati, s jedne strane od euforije mainstream postmodernista koji grabe naprednu tehnologiju, a posebno cyberspace kao mogućnost za višestruka i polimorfna ponovna utjelovljenja, a s druge strane, od mnogih proroka sudnjega dana koji oplakuju propast klasičnog humanizma. Umjesto toga, postmodernu vidim kao prag novih i važnih premještaja kulturalne prakse. Jedan od najvažnijih preduvjeta za te premještaje je odbacivanje fantazije višestrukih ponovnih utjelovljenja i fatalna privlačnost nostalgije.⁴ Nostalgijna čežnja za navodno boljom prošlošću je zbrzan i neinteligentan odgovor na njihova proturječja. Taj bijeg u nostalgiju ima za neposrednu posljedicu zanemarivanja putem pukog poricanja prijelaza iz humanističkog u posthumani svijet. Nije iznenađujuće što se ta osnovna samoprijevara može kompenzirati valom čežnje prema spasiteljima svih vrsta i formata.

U toj generaliziranoj klimi poricanja i zanemarivanja konačne krize klasičnog humanizma, htjela bih predložiti da se trebamo okrenuti “minornim” književnim žanrovima, kao što je znanstvena fantastika i, specifičnije, cyberpunk kako bismo pronašli ne-nostalgijne odgovore za proturječja našeg doba.

Dok mainstream kultura odbija oplakivati gubitak humanističkih sigurnosti, “minorne” kulturne proizvodnje ističu krizu u prvi plan i naglašavaju potencijal koji

ona nudi za kreativna rješenja. Suprotno a-moralnosti poricanja, “minorni” kulturni žanrovi njeguju etiku lucidne samosvijesti. Neka od najmoralnijih bića preostalih u zapadnoj postmoderni su SF-pisci koji posvećuju svoje vrijeme bavljenjem sa smrću humanističkog ideala “Mann” te tako upisuju taj gubitak – i ontološku nesigurnost koju on povlači – u (mrtvo) srce suvremenih kulturnih razmatranja. Trudeći se simbolizirati krizu humanizma, ti kreativni duhovi, slijedeći Nietzschea, dovode krizu do njezina unutarnjeg rješenja. Čineći to, oni ne samo da upisuju smrt na vrh postmodernog kulturnog dnevnog reda, nego i stružu lak nostalgije koji prekriva neadekvatnosti sadašnjeg kulturnog poretka/nereda.

U ovom tekstu htjela bih naznačiti da su prvi i najistaknutiji od tih ikonoklastičnih čitatelja upravo feminističke kulturalne i medijske aktivistice, poput riot girls i drugih cyberfeministkinja koje su posvećene politici parodije ili parodijskom ponavljanju. Neke od tih kreativnih umova sklone su teoriji, a druge – feminističke spisateljice SF-a i druge “fabulatorice”⁵ Angele Carter – odabiru modus lijepe književnosti. Dok ironija ostaje glavno stilsko sredstvo, od velika značaja su i suvremene multimedijske elektronske umjetnice ne-nostalgijne vrste, poput Jenny Holzer, Laurie Anderson i Cindy Sherman. One su idealne suputnice u postmoderni.

Post-ljudska tijela

“Dobro je što sam rođena kao žena, jer bih inače bila drag queen.”

Dolly Parton

Citat velike simulatorice Dolly Parton određuje raspoloženje u ovom odjeljku, u kojemu ću ponuditi prikaz nekih socio-političkih reprezentacija fenomena cybertijela iz feminističke perspektive.

Zamislimo na trenutak postmoderni triptih: Dolly Parton u raskoši svoga simuliranog izgleda južnjačke ljepotice. S njezine desne strane je ono remek-djelo silikonske rekonstrukcije koje se zove Elizabeth Taylor, sa svojim dvojnikom Michaelom Jacksonom u liku Petra Pana, koji cmizdri uz njezine skute. S Dollyne lijeve strane je hiper-realistična fetišistica fitnessa Jane Fonda, uspostavljena u svojoj fazi Barbarelle kao glavni pokretač u planetarnom katodnom zagrljaju Teda Turnera.

Tu imamo panteon postmoderne ženskosti, uživo na CNN-u u bilo koje doba, bilo gdje, od Hong Konga do Sarajeva, dostupan na pritisak *dugmeta*. Interaktivnost je drugo ime za kupovinu, kako je rekla Christine Tamblin⁶, a prodaja hiper-realan rodni identitet.

Te tri ikone imaju neke zajedničke značajke: prvo, one žive u post-ljudskom tijelu, dakle u umjetno rekonstruiranom tijelu.⁷ Tijelo koje je tu u pitanju daleko je od

bioloske biti: ono je križanje intenzivnih sila; ono je površina za upisivanje društvenih kodova. Još od napora poststrukturalističke generacije da ponovno promisli ne-esencijalizirano utjelovljeno sebstvo, trebali bismo se naviknuti na gubitak ontološke sigurnosti koja prati pad naturalističke paradigme. Kako kaže Francis Barker⁸, nestanak tijela je vrhunac povijesnog procesa njegove denaturalizacije. Preostaje problem kako prilagoditi našu politiku tom pomaku.

Kao posljedicu toga, htjela bih naznačiti da je o svom tijelu adekvatnije govoriti pojmovima utjelovljenja, naime višestrukih tijela ili sklopova utjelovljenih položaja. Utjelovljenje znači da smo smješteni subjekti, kadri za obavljanje sklopova (inter)akcija koje su diskontinuirane u prostoru i vremenu.⁹ Utjelovljena subjektivnost stoga je paradoks koji počiva istodobno na povijesnom padu distinkcije um/tijelo i na proliferaciji diskursa o tijelu.¹⁰

To je posebno važno iz feminističke perspektive, jer teži ponovno uspostaviti hijerarhiju tjelesne percepcije koja privilegira vid u odnosu na druga osjetila, posebice dodir sluh. Feminističke teorije dovode u pitanje primat vida.

U svjetlu feminističkog rada koji predlažu Luce Irigaray i Kaja Silverman, pojavila se ideja o istraživanju potencijalnosti slušanja i audio-materijala kao načina bijega od vanjske percepcije. Donna Haraway nadahnuto govori o logocentričnom zahvatu rastjelovljenog vida, čiji najbolji primjer je satelit/oko na nebu. Ona mu suprotstavlja utjelovljenu i stoga prikazivu redefiniciju čina gledanja kao oblika povezanosti s objektom gledanja, koji definira pojmovima "strastvenog odmaka". Pogledate li suvremenu elektronsku umjetnost, posebno područje virtualne stvarnosti, naći ćete mnoge umjetnice, poput Catherine Richards i Nell Tenhaaf, koje primjenjuju tehnologiju kako bi dovele u pitanje ugrađenu pretpostavku o nadmoći vida, koju tehnologija donosi sa sobom.

Treće, sve tri ikone koje sam odabrala kao simbol postmodernih tijela su bijele, a naročito, i paradoksalno, Michael Jackson. U svojoj izopačenoj duhovitosti, hiper-reality prevarant Jeff Koons (bivši suprug post-ljudske talijanske porno zvijezde Ciccioline) prikazao je Jacksona kao komad keramike, kao ljubičasto-bijelog boga koji drži majmunu u naručju. Koons je vrlo elegantno najavio da je to odavanje poštovanja Jacksonovoj potrazi za savršenosti ljudskog tijela. Mnoge kozmetičke operacije kojima se odvrgnuo svjedoče o Jacksonovom svojevremenom oblikovanju i klesanju sebstva. U post-ljudskom svjetonazoru namjerni pokušaji da se dođe do savršenosti vide se kao komplement evolucije koji dovodi utjelovljeno sebstvo na viši stupanj postignuća. Budući da je bjeloća, u Koonsovoj uzvišenoj pojednostavljenosti, neosporno i konačno njerilo ljepote, Jacksonovo svojstvo superzvijezde može se prikazati samo bijelim. Hiper-realnost ne ukida rasizam: ona ga pojačava i dovodi do urušavanja.

Srodan aspekt toj rasizaciji post-ljudskih tijela odnosi se na vrijednosti specifične za ras, koje prenosi. Mnogi su doveli u pitanje stupanj u kojemu nas sve kolonizira američka, a naročito kalifornijska ideologija "body beautiful". Ukoliko američke korporacije posjeduju tehnologiju, one ostavljaju svoje kulturne utiske na suvremenom

imaginariju. Tako ne ostaje mnogo prostora za kulturne alternative. Dakle, tri amblema postmoderne ženskosti o čijim diskurzivnim tijelima ovo pišem mogu biti samo američki.

Politika parodije

Suočene s tom situacijom, naime s kulturalno nametnutim ikonama bjeloće i ekonomski dominantne, heteroseksualne hiper-ženstvenosti – koje istodobno obnavljaju goleme razlike u moći dok ih poriču – što nam je činiti?

Prva stvar koju može učiniti feministička kritičarka je priznati aporije i afazije teorijskih okvira te s nadom gledati u smjeru (žena) umjetnika. Nema sumnje da kreativni duhovi imaju početnu prednost u odnosu na majstore meta-diskursa, naročito dekonstruktivnog meta-diskursa. To su vrlo otrežnjujući izgledi: nakon godina poststrukturalističke teorijske arogancije, filozofija zaostaje za umjetnošću i književnošću u teškoj borbi da održi korak s današnjim svijetom. Možda je došlo vrijeme da moderiramo teorijski glas u sebi i pokušamo se drukčije nositi sa svojom povijesnom situacijom. Feministkinje su promptno prihvatile izazov pronalaženja političkih i intelektualnih odgovora na tu krizu teorije. Ono je uglavnom poprimilo oblik "jezičnog zaokreta", naime pomaka prema imaginativnijim stilovima. Dokaz toga je naglasak koji feministička teorija stavlja na potrebu za novim "figuracijama", kako kaže Donna Haraway, ili "fabulacijama", da citiramo Marleen Barr, da bi izrazila alternativne oblike ženske subjektivnosti koji se razvijaju unutar feminizma, kao i neprekidnu borbu s jezikom kako bi se stvorile afirmativne reprezentacije žena.

No, feministički izazov najočitiji je na polju umjetničke prakse. Na primjer, ironijska snaga, jedva potisnuto nasilje i zajedljivi duh feminističkih grupa poput Guerilla ili Riot Girls važan su aspekt suvremenog premještanja kulture i borbe za reprezentaciju. Njihov položaj definirala sam pojmovima politike parodije. Riot Girls žele ustvrditi da traje rat i da žene nisu pacifistkinje; mi smo gerila, riot girls, zločeste cure. Želimo uspostaviti aktivan otpor ali želimo se i zabavljati i činiti to na svoj način. Sve veći broj žena koje pišu vlastiti SF, cyberpunk, filmske scenarije, "zineove", rap i rock glazbu i slično svjedoči o tom novom modusu.

Očit je trag nasilja u načinu na koji se izlažu riot girls i guerilla girls: svojevrsna sirova izravnost koja je u suprotnosti sa sinkopiranim tonovima standardne umjetničke kritike. Taj silovit stil odgovor je neprijateljske sile okoline i društva. On izražava i oslonac na kolektivno povezivanje putem rituala i ritualiziranih akcija koje, daleko od toga da stope pojedinku s grupom, jednostavno naglašavaju njezinu nepokajanu jedinstvenost. Jaku evokaciju toga jedinstvenog, ali ipak zajedničkog položaja, vidim u razuzdanom, demonskom ritmu *In Memoriam to Identity*¹¹ Kathy Acker, u njezinoj sklonosti prema višestrukim postajanjima, u njezinoj radosti u reverzibilnosti situacija i ljudi – u njezinoj graničnoj sposobnosti da utjelovljuje, oponaša i prolazi kroz beskonačnost "drugih".

Kako što su istaknule mnoge feminističke teoretičarke, praksa parodije, koju ja nazivam i "filozofija kao da", sa svojim ritualiziranim ponavljanjima, mora se utemeljiti kako bi bila politički djelotvorna. Postmoderno feminističko znanje temelji se na životnim iskustvima i stoga označava radikalne oblike ponovnog utjelovljenja. No oni trebaju biti i dinamični – ili nomadični – i omogućavati pomake lokacije i višestrukost.

Praksa "kao da" može i degenerirati u modus fetišističke reprezentacije. Ona se sastoji u istodobnom prepoznavanju i poricanju određenih atributa iskustva. U postmoderno misli muške struje¹² čini se da fetišističko odricanje označava veći dio rasprava o spolnoj razlici.¹³ Feminističku teoriju vidim kao korektiv tog trenda. Feministička "filozofija kao da" nije oblik odricanja, nego afirmacije subjekta koji je i ne-esencijaliziran, naime više nije utemeljena u ideji o ljudskoj ili ženskoj "prirodi", nego kadra za etično i moralno djelovanje. Kako nas lucidno upozorava Judith Butler, moć parodijskog modusa sastoji se upravo u tome da se praksa ponavljanja pretvori u položaj koji daje političku moć.

Smatram da u teorijskoj i političkoj praksi "kao da" osnažuje njezin potencijal za otvaranje, putem susljednih ponavljanja i mimetičkih strategija, prostora u kojima se mogu stvoriti oblici feminističkog djelovanja. Drugim riječima, parodija može davati političku moć pod uvjetom da je podržava kritička svijest koja teži subverziji dominantnih kodova. Tako sam ustvrdila¹⁴ da Irigarayina strategija "mimeze" politički osnažuje jer se u isti mah obraća pitanjima identiteta, identifikacija i političke subjektivnosti. Ironijski modus je orkestrirani oblik provokacije i kao takav označava svojevrsno simboličko nasilje, a riot girls su nenadmašne u tome.

Zlo mi je od toga što su tehnologije virtualne stvarnosti i cyberspacea igračke za dečke. Donekle me bavlja i podnošljivo mi dosaduje pogled na reciklirane ostarjele hipije koji su, ne uspijevajući se riješiti svojih narkotičkih navika iz šezdesetih, jednostavno odlučili prenijeti ih na "video ili kompjuterske droge". To je samo premještanje jednog solipsističkog užitka na drugi. Ja, kao jedna od riot girls, od zločestih cura, želim vlastiti imaginarij, moje vlastito projicirano sebstvo; želim dizajnirati svijet kao vlastitu veličanstvenu sliku. Vrijeme je za paganski brak Nietzscheove Arijadne s dionizijskim silama; vrijeme je da se izrazi ženska želja za smrću tako da se uspostave djelotvorne mreže prevođenja ženske žudnje u društveno raspravljive oblike ponašanja. Vrijeme je da povijest i nesvjesno sklope nov ugovor.

Metafora rata prodire u naš kulturni i društveni imaginarij, od rap glazbe do cyberspacea. Uzmimo za primjer popularnu glazbu. Počela bih od shvaćanja da je rock'n'roll propao kao subverzivna politička sila, o čemu svjedoče dva paralelna fenomena: prvi je drugi dolazak onoga što nazivam "gerijatrijskim rockom", naime stalni povratci Rolling Stonesa i drugih "cock rock" ostataka iz šezdesetih.¹⁵ Hoće li se oni ikad povući? Drugi, problematičniji učinak je vojna upotreba rock'n'rolla u američkoj vojsci. Započeta u Vijetnamu, upotreba rock glazbe kao napadačkog oružja usavršena je u napadu na Noriegu u Panama Cityju.¹⁶

Danas je prevladao rap, a slike maskulinističkog ratnohuškačkog "gangsta rapa" nadvladale su rap. Slušajte žensku rap grupu Salt'n'Pepper i morat ćete ponovno promisliti o neizbježnoj povezanosti između subverzivne glazbe i agresivne muškosti. Da, te djevojke postaju lude; želimo svoje cyber snove, želimo svoje zajedničke halucinacije. Možete zadržati svoju krv i zgrušavinu; kod nas se radi o tome kako zahvatiti cyberspace kako bismo izašle iz starog, trulog, zavedenog, otetog i napuštenog trupla falocentričnog patrijarhata; odredile smrti falusnog, gerijatrijskog, novcu usmjerenog, silikomom napuhanog tijela militantne falokracije i njezina dodanog i indeksiranog ženskog "drugog". Riot girls znaju da mogu bolje od toga.

Kreativno pisanje u fikcionalnom modusu drugi je važan primjer politike parodije. Pisanje u postmoderno nije samo proces stalnog prevođenja, nego i susljednih prilagodbi različitim kulturnim stvarnostima. To je snažno istaknula vijetnamsko-kalifornijska filmašica Trinh Minh-Ha koja, slijedeći Deleuzeovo čitanje nietzscheovskih dionizijskih sila, govori o "pisanju u intenzitetu". To naznačuje da pisanje označava neprelaznu vrstu postajanja, naime svojevrsno postajanje koje nam intenzivira razinu radosne kreativnosti i užitka.

Umjetnost performanca Laurie Anderson zanimljiv je primjer neprelaznog postajanja putem djelotvornog stila parodije. Nenadmašna u modusu kreativnog izražavanja "kao-da"¹⁷, Laurie Anderson predlaže konceptualni univerzum u kojemu su situacije i ljudi uvijek reverzibilni. Na taj način ona može prikazati visokotehnoški kontinuum između različitih razina iskustva. Tako njezin izniman talent može prizvati kompleksnost u minimalističkom modusu.

Intervencije u javnim prostorima tvore važan element te vrste umjetničke senzibilitnosti. Na primjer, veliki plakati Barbare Krueger strateški su postavljeni na velikim križanjima u središtima metropola zapadnog svijeta. Oni zapanjujućom snagom objavljuju "Ne treba nam još jedan heroj".¹⁸ Ovih dana postindustrijskog propadanja urbanog prostora, umjetnice poput Krueger uspijevaju se vratiti umjetničkom djelu monumentalne vrijednosti koje je bilo njihov prerogativ u prošlosti, čuvajući i svoju politički usmjerenu prirodu. Slično tome, elektronički paneli Jenny Holzer blijeste na reklamama zagađenim zgradama naših gradova i prenose vrlo politizirane poruke za podizanje svijesti: "Novac stvara ukus", "Vlasništvo stvara lopove", "Tortura je barska" itd.¹⁹ Holzer se služi i prostorima aerodroma, naročito informacijskim panelima kod vrtuljaka za prtljagu, kao bi prenijela svoje dojmive poruke, poput ovih: "Nedostatak karizme može biti koban" i ironične: "Da ste se lijepo ponašali, ne bi bilo komunista" ili "Koju zemlju biste trebali usvojiti ako mrzite siromašne?"

Krueger i Holzer savršeni su primjeri postmodernih, lucidnih i ne-nostalgčnih prisvajanja urbanih, javnih prostora u kreativne i političke svrhe. U njihovim rukama, grad kao područje proputovanja i prolaza postaje tekst, označiteljski prostor, bogato označen znakovima i pločama koje ukazuju na mnoštvo mogućih smjerova kojima umjetnica dodaje vlastiti, neočekivani i subverzivni. Guerilla girls čine to već godinama, s vrhunskim darom.

Javni prostori kao sjedišta kreativnosti stoga ističu paradoks: oni su i prožeti značajnima i duboko anonimni; to su prostori odmaknutog prijelaza, ali i poprišta nadahnuća, vizionarskog uvida, velikog ispusta kreativnosti. Glazbeni eksperiment Briana Enoa "Music for Airports" snažno ističe isto: to je kreativno prisvajanje mrtvog srca javnih mjesta – zona u blagoj halucinaciji.

Moć ironije

Jedan od oblika koje poprima feministička kulturna praksa "kao da" je ironija. Ironija je sistematski primjenjivana doza raz-obličavanja; beskrajno nadraživanje; zdravo ispuhivanje prežestoke retorike. Mogući odgovor na generaliziranu nostalgiju mainstream kulture ne može se sažeti, nego samo izvesti:

Za nas, suvremene statističke jedinice, nema spektakularnog kraja stoljeća. Nema teatralnog povratka u po' bijela dana. Nema poziva na uzbunu, nema suza. Doba tragičnog estetičkog zastoja zamijenjeno je principima fotokopije – vječna rastresena reprodukcija Istoga. Walter Benjamin i Nietzsche s IBM-om i Rank-Xeroxom.

Sjedeći u post-beckettovskoj turbobnosti izgubila sam i posljednji fragment cjeline. Imala sam impuls da čekam, čekam da dođu ubrzane čestice. Ništa jako tragično, samo čeličnohladno plava svjetlost razuma koja nas svodi na beznačajnost. Život kao obično posezanje za nebićem, živa ab-negacija. Ljubav je u metropoli mrtva. Moj glas je suh i već se stišava. Moja koža postaje ispućala i sve je grublja svakim skljojajem digitalnog uma. Kafkijasniki zaplet prodire kroz moj genetski aparat. Uskoro ću biti divovski kukac i umrijet ću nakon svog sljedećeg pokušaja kopulacije.

Tako će završiti svijet, moja post-mortem ljubavnice, ne uz prasak već uz cendravo zujanje kukaca koji puze uza zid. Dugonogi pauci mogu nezadovoljstva; moje srce je poslastica za žohara. S(t)imulacija, skrivanje. Nisu uspjeli održati otvorenom marginu za pregovore, ciljali su ravno na metu sve dok nas nisu gurnuli preko ruba, vukući periferiju prema centru i udarcem nas izbacili iz ravnoteže. Afazične. To me je učinilo lijepom, tako lijepom za devetnaesto stoljeće, prije nego što je umro bog. Mora da je bilo ugodno reći: "Bog je istina!" i ne osjećati kako nas rastrzavaju vjerojatnosti.

Nije da mi nestanak klasičnih pripovijesti smeta. Lyotard nam govori sve o modernosti i krizi legitimacije. Ne smeta mi što nemam ni jedan ostatak diskurzivne koherencije na koji bih se oslonila. Konceptualno, to je prilično poticajan položaj, bogat epistemološkim potencijalom, a već znam: za to sam već platila. Duboko u srcu zjapeće rupe svoga srca oplakujem gubitak metafizičke veličajnosti, oplakujem smrt božanske ljubavi. Nedostaje mi uzvišeno dok srljamo u besmisleno.

Da, svijet će skončati, moja post-zoroasterijanska prijateljice. Ugasit će se poput kratke svijeće. Umiranje je umjetnost i mora se imati dara za njega. A ti to činiš iznimno dobro, ti to činiš tako da izgleda pakleno dobro, činiš to tako da se doima stvarnim. Samo ubijamo vrijeme. Nadam se da ćeš svoje ubijanje obaviti na vrijeme.

Bezuvjetna predaja, Hirošima, ljubavi moja, privatna moja Enola Gay. Koje besmrtno oko je nacrtalo tvoju zapanjujuću nesimetriju? Koja injekcija post-heideggerovske tjeskobe, koje fatalno nuklearno ispuštanje te traumatiziralo u takvo stanje emocionalne nekompetencije? Kada si se pretvorila u takav autistični stroj, zbirku neintegriranih kola? Gdje je tvoja želja za smrću posla pravim putem, moja post-ljudska suputnice?

Ti si elektrificirajuća žica, kada je gola. Jedva sebstvo, jedva entitet, jedva individua u bilo kojem starom humanističkom smislu tog pojma. Heraklit obnovljen Deleuzeom, ti utjelovljuješ obezglavljeni moderni subjekt. Objavila si da si čisto postajanje, ali zapravo si bila samo reflektor, pokretna sintetska slika – jednodimenzionalna, a ipak multifunkcionalna.

Treba li tako čitati Deleuzeove machines désirantes? Je li to ono što Lyotard hoće reći? I Baudrillard sa svojim hyper-realom i simulakrumom? Jesu li sve to samo razrađene metafore za metabolički bankrot kroz koji prolazimo? Naravno, sav taj nekrofilski diskurs čini me nervoznom, a kad bi imala moj mozak, i ti bi bila nervozna. Ja sam ljudsko, spolno, smrtno biće ženske vrste, obdareno jezikom. Jednostavno me zovite – žena.

Feminističke vizije znanstvene fantastike

Post-ljudska sudbina povlači i izbljeđivanje rodničkih granica. No, mislim da to ne ide uvijek u korist žena. Mnoge feministkinje okrenule su se i pisanju i čitanju SF-a kako bi iskušale i procijenile utjecaj novog, tehnološkog svijeta na reprezentaciju spolne razlike.

Svi fanovi znaju da se znanstvena fantastika odnosi na fantazije o tijelu, posebice reproduktivnom tijelu. SF predstavlja alternativni sustav prokreacije i rađanja, od prilično djetinjastih slika djece koja se rađaju iz kupusa do čudovišnih rađanja iz besprizornih tjelesnih otvora. To je potaknulo ono što Barbara Creed defnira kao sindrom čudovišnog ženskog.²⁰

Dakle, nije slučajno što se u *Alienu*, klasiku tog žanra, glavni kompjuter koji upravlja svemirskim brodom zove "Majka" i zla je, posebice prema junakinji (Sigourney Weaver). Majčinska funkcija u tom filmu premještena je: ona se reproducira kao čudovišni kukac koji polaže jaja u ljudsku utrobu, činom falusne penetracije kroz usta. U filmu postoji i mnogo prizora izbacivanja malih vozila ili letjelica iz čudovišnog i neprijateljskog svemirskog broda-majke. Majka je svemoćna generativna sila, pre-falusna i zloćudna: ona je nepredstavljivi ponor iz kojega dolazi sav život i smrt.

Slijedeći feminističke kritičarke znanstvene fantastike, tvrdim da SF horror filmovi igraju na kartu temeljne muške tjeskobe i premještaju je izmišljajući alternativne poglede na reprodukciju, manipulirajući tako likom ženskog tijela. Julia Kristeva ustvrdila je da "horror" dio tih filmova potječe od poigravanja premještenom i fantaziranom "majčinskom" funkcijom, jer istodobno drži ključ porijekla života i ključ smrti. Upravo poput Meduzine glave, užasno žensko može se osvojiti pretvaranjem u simbol, naime fetišiziranjem.²¹

Neki oblici post-ljudske prokreacije koji se istražuju u SF filmovima su: kloniranje (*Momci iz Brazila*) i partenogeneza (*Gremlini*).

Druga tema je oplodnjavanje žene od strane izvanzemaljca, kao u klasicima iz pedesetih *I married a monster from outer space*, *Village of the Damned* i u psihološkim dramama poput *Rosemaryne bebe*. Popularna je proizvodnja ljudskog bića kao stroja; (*Inseminoid*, *The Man Who Folded Himself*); što povlači snošaj žena/stroj (kao varijaciju teme žena/vrag) (*Demon Seed*, *Inseminoid*). Zapravo, Spielberg je majstor fantazija muškog rođenja. Film *Indiana Jones* savršen je primjer toga: majka nikada nije na vidiku, ali Bog otac je sveprisutan; u *Povratku u budućnost* se nadugo i naširoko izlaže tinejdžerova fantazija o tome da bude na svom izvoru.²²

Tania Modleski je istaknula da u suvremenoj kulturi muškarci definitivno očijućaju s idejom da sami rađaju djecu. Nešto od toga prilično je naivno i poprma oblik eksperimentiranja s novim i definitivno korisnim društvenim oblicima novog oćinstva.²³ No u postmodernim vremenima, ta muška tjeskoba o nedostajućem ocu mora se čitati uz nove reproduktivne tehnologije. One zamjenjuju ženu tehnološkim uređajem – strojem – u suvremenoj verziji mita o Pygmalionu, svojevršnom visokotehnološkom “My Fair Lady”.²⁴

Promatramo li suvremenu rekonstrukciju ženskosti i muškosti kroz medijsku kulturu, neizbježno će nas zaprepastiti njezino mrtvilo. Uzmimo kao primjer muškost u alternativnim modusima Camerona-Schwarzeneggera i Cronenberga. Cameron i Cronenberg su veliki rekonstruktori post-ljudskog muškog subjekta. Oni predstavljaju dva suprotna trenda: Cameron duboko uranja u ono što Nancy Hartsock naziva “apstraktnom muškošću” predlažući hiper-realno muško tijelo Schwarzeneggerova formata. S druge strane, Cronenberg napuhuje falusnu muškost u dvama različitim smjerovima: s jedne strane je psihopatski serijski ubojica, a na drugoj je histerična neuroza pretjerano feminiziranog muškarca. Njega veličaju i sveučilišni profesori Arthur i Marielouise Kroker iz Toronta.

Tema smrti i obrednog pokapanja tijela u cyberpunku je tako sveprisutna da nadvlada prokreativni faktor. Svi znamo u kojoj je mjeri cyberpunk pod muškom dominacijom, pa bi bilo preblago reći da on odražava muške fantazije, a posebno mušku želju za smrću. Cyberpunk sanja o rastakanju tijela u Matricu (kao u “mater” ili kozmičku maternicu), što me podsjeća na konačan, klimaktičan povratak maloga dječaka u mamin organski kontejner u vječnom širenju.

Takve slike kozmosa smatram doslovce vrlo ljigavima, ali i esencijalističkima u njihovu prikazivanju kozmičke sile arhajske majke kao svemoćnog kontejnera sila života i smrti. Opet, spolna razlika shvaćena kao nesimetrija rezultira u različitim stajalištima prema pitanju arhajske majke.

Mi, riot girls, koje je Velika Mama cijeloga života progonila, maltretirala i potiskivala; mi, koje smo morale otresti mamu s leđa i istjerati je iz tamnih zakutaka svoje psihe, mi imamo sasvim drukčiju priču. Slavna presuda Virginije Woolf da kreativna

žena mora ubiti “andela u kući” koji prebiva u najdrevnijim slojevima njezina identiteta, vrlo je relevantna. To je slika brižne, blage žene koja sama sebe žrtvuje i stoji na putu samoostvarenja. Ne može se očekivati da žene lako sudjeluju u fantaziji povratka u Matricu; ako išta želimo, onda želimo izaći iz nje, i to što brže.

Mi, riot girls, želimo vlastite snove kozmičkog rastakanja, želimo vlastitu transcendentnu dimenziju. Održavajte vlastite snove o matrici: vaša želja za smrću nije naša, pa nam stoga dajte prostora i vremena da razvijemo i izrazimo vlastite želje, jer ćemo inače zaista poludjeti. Gnjev će nas nagnati da vas kažnjavamo odlukom da u stvarnom, svakodnevnom životu, ostvarimo vaše najgore fantazije o tome kako žene mogu biti nepodnošljive. Kao što je rekla velika simulatorica Bette Midler: “Ja sam sve ono što ste se bojali da će biti vaša djevojčica kad odraste – a i vaš dječak!”

Drugim riječima, kao feministkinja koja se odmaknula od tradicionalne ženskosti i ojačala nove oblike subjektivnosti, riot girl zna kako dobro iskoristiti politiku parodije: ona može predstavljati ženskost na svoj ekstrem i krajnje iritantan način. Da bi se izbjeglo takve izljeve ženskog feminističkog bijesa, bilo bi preporučljivo da sjednemo i dobro porazgovaramo o određivanju granica uzajamne tolerancije.

Cyber imaginarij

Dok se takvi pregovori odvijaju, rodni jaz u upotrebi kompjutera, u pristupu žena kompjuterskoj pismenosti, opremi za Internet i drugim skupim tehnološkim uređajima, kao i žensko sudjelovanje u programiranju i dizajniranju tehnologije, i dalje će se širiti. Slično tome, jaz između prvog i trećeg svijeta u pristupu tehnologiji također će opstati. U doba velikog tehnološkog napretka zapadna kultura uvijek ponavlja neke od svojih najustrajnijih navika, naročito tendenciju da se stvore razlike i da se hijerarhijski organiziraju.

Dakle, premda kompjuterska tehnologija naizgled obećava svijet s onu stranu rodni razlika, rodni jaz se širi. Sve te priče o sjajnom, novom telematskom svijetu prikrivaju sve jaču polarizaciju resursa i sredstava, u kojoj su žene glavne gubitnice. Stoga postoje jake naznake da pomicanje konvencionalnih granica između spolova i proliferacija svih vrsta razlika putem novih tehnologija neće biti ni blizu tako oslobađajuća kao što bi cyberumjetnici i ovisnici o Internetu htjeli da povjerujemo.

Analizirajući suvremenu cyber imaginaciju, posebno treba istaknuti nešto o kulturnoj proizvodnji koja okružuje tehnologiju virtualne stvarnosti; to je napredna vrsta kompjuterski dizajnirane stvarnosti, korisna u medicinskoj ili arhitektonskoj primjeni, ali prilično beskorisna s gledišta imaginacije, posebice ako je promatramo pojmovima rodni uloga. Kompjuterom podržani dizajn i animacija imaju potencijal za veliku kreativnost, ne samo na profesionalnim područjima poput arhitekture i medicine, nego i u masovnoj zabavi, naročito u video igrama. Ona potječe od tehnologije za obuku pilota vojnih mlađnjaka. Zaljevski rat vodio se strojevima virtualne stvarnosti (koji su

pak proizveli uobičajenu klaonicu); u posljednje vrijeme, troškovi proizvodnje opreme virtualne stvarnosti jednostavno su se smanjili i sada je mogu nabaviti i ljudi koji ne rade u NASA-i.

Feministička istraživanja na tom području uočila su paradokse i opasnosti od suvremenih oblika rastjelovljenja, koji prate te nove tehnologije. Posebno me zaprepasuje strajnost pornografskih, nasilnih i ponižavajućih slika žena koje i dalje kolaju tim izgled “novim” tehnološkim proizvodima. Brinem se zbog pisanja programa koji omogućuju “virtualno silovanje i virtualno ubojstvo”.

Na primjer, *Čovjek kosilica* jedan je od komercijalnih filmova sa slikama “virtualne stvarnosti” koje su zapravo samo kompjuterske slike. Smatram da taj film na vrlo osrednji način upotrebljava snažne slike. Tema filma je znanstvenik koji radi za NASA-u i koji je izmislio vrlo napredne tehnologije za manipulaciju umom, isprva se poslušivši impanzom kao objektom znanstvenog eksperimenta, da bi ga potom zamijenio mentalno retardiranim čovjekom čiji mozak se “proširuje” tom novom tehnologijom.

Slike prodiranja u mozak presudne su za vizualni dojam filma: radi se samo o “otvaranju” prema utjecaju jače sile. To se može usporediti s Cronenbergovim “optočenim” muškim tijelima u koja prodiru katodna zračenja Videodromea, i u posljednje vrijeme, roždani implantati u filmu *Johnny Mnemonic*. Zahvaljujući toj tehnologiji, retardirani muškarac prvo procvjeta u normalnog dječaka, a potom preraste u nadljudski lik. Rekonstrukcija muškosti u tom filmu prikazuje evoluciju: idiot / dječak / adolescent / ljuboj / gubi nevinost / veliki ljubavnik / macho / silovatelj / ubojica / serijski ubojica / psihopatski ubojica. Taj film implicitno postavlja pitanja o interakciji spolnosti i tehnologije, te o tehnologiji kao obliku masturbacijske i maskulinističke moći.

Na međustupnju tog razvoja on tvrdi da vidi Boga i želi podijeliti to iskustvo sa svojom djevojkom kako bi joj priuštio konačni orgazam. Slijedi prizor psihičkog silovanja, kada se žena doslovno raspada i gubi razum. Otad će biti luda, a dječak će napredovati postati bogolika figura, serijski ubojica i na kraju prirodna sila. Dakle, dok muški um prvo vidi Boga, a potom i postaje bog, ženski lik se jednostavno slomi pod pritiskom.

Feministkinja koja to gleda mora se zaprepastiti ustrajnošću rodnih stereotipa i raznogospolnih ispada. Navodni trijumf visokih tehnologija nije u skladu sa skokom ljudske imaginacije kako bi se stvorile nove slike i reprezentacije. Upravo suprotno, zamjećujem ponavljanje vrlo starih tema i klišeja, pod krinkom “novog” tehnološkog napretka. To samo dokazuje da za istinsku promjenu modela mišljenja i mentalnih navika tehnologija nije dovoljna. Fikcija znanosti, koja je tema SF filmova i književnosti, traži više imaginacije i više jednakosti rodova kako bismo se približili “novoj” reprezentaciji postmoderne ljudskosti. Ako naša kultura ne odgovori na taj izazov i ne izumi prikladne ove oblike izražavanja, ta tehnologija je beskorisna.

Jedno od velikih proturječja slika virtualne stvarnosti u tome je što one nadražuju našu maštu, obećavajući čuda svijeta bez roda dok istodobno reproduciraju neke od najbanalnijih, dosadnih slika rodnog identiteta, ali i klasnih i rasnih odnosa koje uopće

možemo zamisliti. Slike virtualne stvarnosti također nadražuju našu maštu, što je značajka pornografskog režima reprezentacije. Imaginacija je u velikoj mjeri rodni prostor, a ženska imaginacija uvijek se predstavljala kao problematična i opasna kvaliteta, kao što kaže feministička teoretičarka filma Mary Ann Doane.²⁵

Imaginativno siromaštvo virtualne stvarnosti tim je teže ako ga usporedite s kreativnošću nekih umjetnica koje sam spomenula prije. U usporedbi s tim, banalnost, seksizam i repetitivna narav kompjuterskih video igara naprosto užasavaju. Kao i obično, u doba velikih promjena i meteža, potencijal za novo potiče i jak strah, tjeskobu, a u nekim slučajevima čak i nostalgiju za prethodnim režimom.

Kao da ta bijeda imaginacije nije dovoljna, postmoderna je obilježena sveobuhvatnim utjecajem i kvalitativnim pomakom pornografije u svim sferama kulturne djelatnosti. Pornografija se sve više odnosi na odnose moći, a sve manje na seks. U klasičnoj pornografiji seks je bio sredstvo kojim se prenose odnosi moći. Danas sve postaje takvo sredstvo: ova pornografska kultura u nastajanju znači da svaka kulturna djelatnost ili proizvod može postati roba i tim procesom izraziti nejednakosti, modele isključivanja, fantazije o dominaciji, žudnje za moći i kontrolom.²⁶

Ostaje središnje pitanje: postoji jaz vjerodostojnosti između obećanja virtualne stvarnosti i cyberspacea i kvalitete onoga što oni isporučuju. Stoga mi se čini da će, barem kratkoročno, taj novi tehnološki svijet proširiti jaz između rodova i pojačati polarizaciju spolova. Vratili smo se metafori rata, ali njezina lokacija je stvarni svijet, a ne hiperprostor apstraktne muškosti. Njezini protagonisti nisu kompjuterske slike, nego stvarni društveni agenti postindustrijskih urbanih krajolika.

Najdjelotvornija strategija koja preostaje ženama jest služiti se tehnologijom kako bi se naša kolektivna imaginacija odvojila od falusa i njegovih pomoćnih vrijednosti: novca, isključivosti i dominacije, nacionalizma, ikonične ženskosti i sistematskog nasilja.

Potreba za novim utopijama

No potreban je i sljedeći kvalitativni skok prema afirmaciji spolne razlike putem priznavanja nesimetričnih odnosa između spolova. Feministkinje su odbacile univerzalističku tendenciju koja se sastoji u brkanju muškoga gledišta s “ljudskim”, čime se “žensko” ograničava na strukturalni položaj obezvrijeđenog “drugog”. Ta podjela društvenog i simboličkog rada znači da breme obezvrijeđene razlike pada na neke empirijske referente koji se mogu definirati u suprotnosti s prevladavajućom normom, kao: ne-muškarac, ne-bijelac, ne-vlasnik, ne-govornik dominantnog jezika itd.

Ta hijerarhijska organizacija razlika ključ je falo-logocentricima, što je unutrašnji sustav partijarhalnih društava. U tom sustavu, žene i muškarci su na dijametralno različitim položajima: muškarce se izjednačuje s univerzalističkim stajalištem i stoga ih se ograničava na ono što Hartsock naziva “apstraktnom muškošću”. S druge strane, žene se osuđuju na specifičnost svoga roda kao “drugog spola”. Kao što je uočila de

beauvoir: cijena koju muškarci plaćaju za predstavljanje univerzalnoga jest rastjelovljenje, ili gubitak rodne specifičnosti radi apstrakcije falusne muškosti. S druge strane, cijena koju žene plaćaju je gubitak subjektivnosti putem pretjeranog utjelovljenja i osuđenosti na svoj rodni identitet. Posljedica toga su dvije nesimetrične pozicije.

Tako nastaju i dvije divergentne političke strategije kada se radi o potrazi za alternativama. Muški i ženski putovi prema transcendiranju falogocentričnog društveno-simboličnog ugovora znatno se razilaze. Dok žene teže ponovno prisvojiti subjektivnost namanjajući svoju ograničenost tijelom, te tako ističu temu dekonstrukcije tijela, muškarci trebaju ponovno prisvojiti svoje apstrahirano tjelesno sebstvo odbacujući neka isključivna prava na transcendentalnu svijest. Muškarci se trebaju utjeloviti, postati varni, patiti bol ponovnog utjelovljenja, naime inkarnacije.

Sjajan primjer tog procesa je pad andela s visina berlinskog neba u filmu Wima Wendersa *Nebo nad Berlinom*. Kada andeli odaberu put utjelovljenja, bol inkarnacije renosi se s velikom oštrinom uvida. bell hooks oštroumno je primijetila kulturno specifičnu verziju takve vježbe u svom prilično duhovitom čitanju teutonske tjeskobe u tom filmu.²⁷ Mislim da je ispravno istaknula bitno zapadni karakter bijega od tijela i rodnog mu stvaranja apstraktne muškosti kao sustava prevlasti nad višestrukim "drugina" – u svom isto tako kulturno specifičnom prikazu potrebe za revizijom falogocentričnog društveno-simboličnog ugovora. No Julia Kristeva također ističe potrebu za redefinicijom položaja ženskog tijela u tom sustavu.

Stoga bih htjela ustvrditi da je najvažnije imati na umu, u kontekstu rasprave o cyberspaceu, to da posljednje što nam treba u ovom trenutku povijesti Zapada jest obnova starog mita o transcendenciji kao bijegu od tijela. Kako je to rekla Linda Dement: dobro bi nam došlo malo manje apstrakcije.²⁸ Transcendencija kao rastjelovljenje samo bi ponovila klasični patrijarhalni model, koji je učvrstio muškost kao apstrakciju i tako esencijalizirao društvene kategorije "utjelovljenih drugih". To bi bilo oricanje spolne razlike, shvaćene kao osnovne nesimetrije između spolova.

U projektu istraživanja nesimetrije između spolova, posebno bih istaknula važnost jezika, posebice u svjetlu psihoanalitičke teorije. Tako se kanim i distancirati od pojednostavljene psihologije i reduktivnog kartezijanizma koji dominiraju dobrim dijelom njiževnosti cyberpunka i tehnologije cyberspacea. Nasuprot njima htjela bih istaknuti da Žena nije samo objektivirano drugo patrijarhata, negacijom povezano s njim. Kao temelj ženskog identiteta, označitelj Žena također i istodobno odnosi se na marginu otpadništva i otpora partijarhalnom identitetu.

Drugdje sam tvrdila da feministički projekt intervenira i na razini povijesnog djelovanja – naime, pitanje umetanja žena u patrijarhalnu povijest – i na razini pojedinačnog identiteta i politike žudnje. On tako obuhvaća i svjesnu i nesvjesnu razinu. Taj dekonstruktivni pristup ženskosti vrlo je snažno prisutan u politici parodije koju sam branila ranije. Feministkinje koje i dalje funkcioniraju u društvu kao ženski subjekti u ovim postmetafizičkim danima opadanja rodni dihotomija djeluju "kao da" je Žena i

dalje njihova lokacija. No, čineći tako, ponašaju se prema ženskosti kao prema opciji, sklopu dostupnih poza, sklopu kostima bogatih poviješću i društvenim odnosima moći, ali ne više fiksiranih ni prisilnih. U isti mah utvrđuju i dekonstruiraju Ženu kao označiteljsku praksu.

Tvrdim da se novo kreira preradom i spaljivanjem staroga. Poput totemskog obroka koji preporuča Freud, morate asimilirati mrtve prije nego što prijedete na novi poredak. Izlaz se može naći mimetskim ponavljanjem i potrošnjom staroga. Potrebni su nam obredi pokapanja i žalovanja za pokojnima, uključujući posebice obred pokopa Žene koja je bila. Ne moramo reći zbogom tome drugom spolu, toj vječnoj ženskosti koja nam prijanja uz kožu poput otrovne tvari, urezuje nam se u koštanu srž, izjeda našu supstancu. Moramo kolektivno ožaliti stari društveno-simbolički ugovor i tako označiti potrebu za promjenom intenziteta, za pomakom tempa. Dok feministkinje ne razriješe povijesnost te vremenske promjene, velik napredak koji je feminizam načinio prema osnaženju alternativnih oblika ženske subjektivnosti neće imati vremena da donese ploda u društvu.

Odgovor na metafiziku je metabolizam, naime novo utjelovljeno postajanje, pomak perspektive koja omogućuje pojedincima da odrede ritam i stupanj promjena dok se kreću prema upotrebljivim društvenim oblicima konsenzusa kako bi prilagodili našu kulturu tim pomacima i promjenama. U svom sjajnom tekstu *In Memoriam to Identity*, Kathy Acker ističe da, dok "ja" ima njezin identitet i njezin spol, "ja" nije ništa novo. Dodala bih da dok vjerujemo u gramatiku vjerujemo i u Boga. U modernosti, Bog je umro i premda zadah njegova trupla zagađuje Zapad već duže od stoljeća, bit će potrebno više od histeričnih eksperimenata s lošom sintaksom i solipsističke fantazije o vožnjama iz užitka da bismo se kolektivno izvukli iz njegove trule, ali ipak još djelatne falogocentrične ludosti.

Potrebno nam je više složenosti, višestrukosti, istodobnosti, a u potrazi za tim višestrukim, kompleksnim razlikama moramo ponovno promisliti i rod, klasu i rasu. Mislim i da nam je potrebna nježnost, suosjećajnost i humor kako bismo se probili kroz lomove i zanose našeg vremena. Ironija i humor usmjereni prema sebi važni su elementi ovog projekta i neophodni su za njegov uspjeh, kao što su istaknule tako različite feministkinje poput Hélène Cixous i French&Saunders. Kao što piše u *Manifestu zločestih cura*: "putem smijeha naš gnjev postaje oruđe oslobođenja." U nadi da će ga naš kolektivno osvojen dionizijski smijeh zauvijek pokopati, cyberfeminizam mora odnjegovati kulturu radosti i afirmacije. Feministkinje imaju dugu povijest plesa po različitim potencijalno smrtonosnim minskim poljima, u potrazi za društveno-simboličkom pravdom. Danas žene moraju plesati u cyberspaceu, makar samo zato da bi se osigurale da joy-stici kauboja u cyberspaceu neće reproducirati jednoglasnu falusnost pod krinkom višestrukosti, a također i da bi se osigurale da riot girls u svojem gnjevu i vizionarskoj strasti ponovno ne stvore zakon i poredak pod krinkom pobjede ženskoga.

Bilješke

- ¹ Martin Amis, *Einstein's Monsters*, Penguin Books, London 1987, str. 32-33.
- ² Stuart Hall, *Race, Ethnicity, Nation: the Fateful/Fatal Triangle*, The W.E.B. Du Bois lectures, Harvard University, April 25-27, 1994
- ³ Vidi posebno Rosi Braidotti, "Re-figuring the subject" u *Nomadic Subjects*, Columbia University Press, New York 1994.
- ⁴ Frederic Jameson, *Postmodernism. Or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Duke University Press, Durham 1992.
- ⁵ Marleen Barr, *Alien to Femininity: Speculative Fiction and Feminist Theory*, Greenwood, New York 1987.
- ⁶ Remark at the Conference "Seduced and Abandoned: the Body in the Virtual World", održanoj na the Institute of Contemporary Arts, London, 12-13. ožujka 1994.
- ⁷ *Post-Human*, katalog izložbe u Deichtorhallen, Hamburg, Njemačka, 1993.
- ⁸ Francis Barker, *The Tremulous Private Body. Essays on Subjection*, Methuen, London 1984.
- ⁹ Caren Kaplan and Inderpal Grewal (ur.), *Scattered Hegemonies: Postmodernity and Transnational Feminist Practices*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1994.
- ¹⁰ Evelyn Fox Keller and C.R. Grontowski, "The mind's eye" u: Sandra Harding and M.B. Hintikka (ur.), *Discovering Reality*, Reidel, Dordrecht 1983, str. 207-224; Fox Keller, *A feeling for the organism*, Freeman, New York 1985; Luce Irigaray, *Spèculum*, Minuit, Paris 1974; Donna Haraway, "A cyborg manifesto" u: *Simians, Cyborgs and Women*, Free Association Books, London 1990, str. 149-182; Haraway, "Situated Knowledges" u: op. cit., str. 183-202.
- ¹¹ Kathy Acker, *In Memoriam To Identity*, Pantheon Books, New York 1990.
- ¹² Vidi npr.: Naomi Schor, "Dreaming Dissymetry – Foucault, Barthes and Feminism", u: Alice Jardine & Paul Smith (ur.), *Men in Feminism*, Methuen, New York 1987; Tania Modleski, *Feminism Without Women: Culture and Criticism in a 'Postfeminist' Age*, Routledge, New York & London 1991.
- ¹³ Rosi Braidotti "Discontinuous Becomings: Deleuze on the Becoming-woman of Philosophy", *Journal of the British Society for Phenomenology*, vol.24, br.1, siječanj 1993, str. 44-55.
- ¹⁴ Rosi Braidotti, *Nomadic Subjects*, Columbia University Press, New York 1994.
- ¹⁵ Robyn Archer, *A Star is Torn*, Virago, London 1986.
- ¹⁶ Dana 20. Prosinca 1989. u operaciji Just Cause, 23.000 američkih vojnika uz podršku iz zraka preuzeli su kontrolu nad Panamom kako bi zarobili pobunjenog predsjednika Noriega; poginulo je 230 ljudi. Noriega se sklonio u papskoj nuncijaturi, ali nakon toga ta zgrada je deset dana bombardirana rock-glazbom i ostalim psihološkim sredstvima i Noriega se predao te je odveden u SAD kako bi čekao suđenje zbog trgovine drogom. Izvor: stavka "Noriega" u: *A Dictionary of Twentieth-Century World Biography*, Oxford University Press, Oxford & New York 1992.
- ¹⁷ O tome raspravlja John Howell, *Laurie Anderson*, Thunder's Mouth Press, New York 1992, str. 17.
- ¹⁸ Barbara Krueger, *We Won't Play Nature to Your Culture*, I.C.A., London 1983; *Love for Sale*, Harry M. Abams, New York 1990; "No Progress in Pleasure", u: Carole S. Vance (ur.), *Pleasure and Danger*, Routledge & Kegan Paul, Boston 1984.
- ¹⁹ Jenny Holzer, Solomon R. Gugenheim, New York 1988.
- ²⁰ Barbara Creed, *The Monstrous-Feminine. Film, Feminism, Psychoanalysis*, Routledge, London & New York 1993.
- ²¹ O otme vidi Rosi Braidotti, "Mothers, monsters and machines", *Nomadic Subjects*, Columbia University Press, New York 1994.
- ²² Constance Penley, Elizabeth Lyon, Lynn Spigel, Janet Bergstrom, *Close Encounters. Film, Feminism and Science Fiction*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1990.
- ²³ Tania Modleski, *Feminism Without Women: Culture and Criticism in a 'Postfeminist' Age*, Routledge, New York & London 1991 .
- ²⁴ To je slučaj u filmu *Weird Science*, gdje trojica tinejdžera dizajniraju svoju omiljenu ženu na kompjuteru, nadugo i naširoko raspravljajući o veličini njezinih grudi.
- ²⁵ Mary Ann Doane, *The Desire to Desire: The Women's Film of the '40's*, Indiana University Press, Bloomington 1987.
- ²⁶ Susan Kappeler, *The Pornography of Representation*, Polity Press, Cambridge 1987.
- ²⁷ bell hooks, *Yearning*, Toronto 1990.
- ²⁸ Napomena na konferenciji "Seduced and Abandoned: the Body in the Virtual World", održanoj na Institute of Contemporary Arts, London 12-13. ožujka 1994.

preveo: Goran Vujanović